

Önsöz

Bu kitap, 1992’de ilk baskısını yaptıktan sonra, Türk siyasal yaşamında çok şey değişti.

Aynı şekilde; dünya haritalarında da, çok ciddi değişiklikler oldu. “Doğu Bloku”, tamamen ortadan kalktı ve ABD “tek güç” olmanın pervasızlığı içinde, inanılmayacak derecede saldırganlaştı.

Türk siyasal yaşamında AKP, yepyeni dengelerle sahneye çıktı. Eski SHP’nin yerini CHP aldı. SHP ikinci plana düştü. Soldaki ve sağdaki parçalanmalar, inanılmayacak noktalara ulaştı.

Tüm bunlar ve buna benzer hususlar nedeniyle; kitaptaki bazı yazıların, günümüz açısından “kıymet-i harbiye”si kalmadı. Fakat ben, bu yazıların da, en azından o günün koşullarının anlaşılabilirliği açısından, önemli ve değeri olduğuna inanıyorum.

Bu kitabı ısrarla gündemde tutmak istejişimin nedeni, kitaptaki bazı analizlerin çok kolay anlaşılabilir olması ve okuyucuya kolaylık sağlaması... Zaten aynı konuya ilk baskısının önsözünde de değinmiştim.

Bu kitabın elinize ulaşmasında, Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Araştırma Merkezi öğretim üyelerinden L. Hilal Akgül’ün çok

b6y6k katkısı var. Eski baskılardaki inanılmaz baskı hatalarını sabırla d6zeltti. Ayrıca başta değerli arkadaşım Fahri Aral olmak 6zere, Bilgi 6niversitesi Yayınları'nın t6m 6alışanlarına da teşekk6r ediyorum.

PROF. DR. TOKTAMIŐ ATEŐ
2004, KuŐtepe

Giriş

Biz Devrimi Çok Seviyoruz, bir gazete yazısının başlığı idi. Eskimiş birtakım devrimcilerin ya da bir zamanlar devrim çığırtkanlığı yaparak kendilerine ikbal sağlamaya çalışanların ya da devrimci geçinmenin itibar sağladığı bir dönemin düzenbazlarının, kendilerine başka ekmek kapıları buldukları için, “devrimi” ve “devrimci olmayı” karaladıkları bir dönemde kaleme alınmıştı. Gerçekten, birtakım insanlar, yeni efendilerine yaranmak için olsa gerek, günah çıkartırcasına devrimciliğe saldırıyorlardı. Bu arada neden bir zamanlar devrimci olduklarını da açıklamaya çalışıyorlar ve adeta, “artık bu hastalıktan kurtulduk” mesajını vermeye çabalıyorlardı.

Bu yazının yazıldığı dönemi izleyen günlerde, dünyada inanılması güç değişimler oldu. Sovyetler Birliği çözüldü, sosyalist blok çöktü, Batı Avrupa’nın sosyal demokrat partileri oy yitirmeye başladı. Kimileri, “biz demiştik” gibisinden sevinç çığılıkları attılar. Artık bazı şeylerin modasının geçtiği anlayışı egemen kılınmaya çalışıldı. Sosyal Darwinizm kökenli “yeni sağ”, 19. yüzyılda bile rastlanmayan vahşi bir kapitalizm anlayışını yeniden gündeme getirirken, Türkiye gibi kimi ülkelerde, sol sloganların ardına sığınarak seçim kazanan liberallere rastlanırdı.

Gene bu arada Türkiye’de Atatürk’e, Atatürkcülüğe, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkelerine “sivil toplum” adına saldırmak modası başladı. Bir yandan ilerici görünmek isteyen kimileri, “resmî ideoloji”ye saldırmak adına, laik cumhuriyetimizin temel kurumlarını yıpratma gayretine giriştiler; yaşadıkları özgürlük ortamını kime borçlu olduklarını tümüyle unutarak... Oysa ki Türkiye’de tüm kavramlar içiçe girmiş durumdaydı. Ne devrim tanımı belliydi, ne liberalizm tanımı açıktı, ne sivil toplum kavramı herkesin anlayabileceği biçimde ortaya koyulabiliyordu. Bu konularda zaman zaman kaleme aldığım yazılarda tanımlar getiriyor, açıklamalar yapmaya çalışıyordum. Ve kimi meslektaşlarım bunların bir kısmına katılmadıklarını ifade ettiklerinde, “siz de yazın, tartışalım...” diyordum. Ancak son yıllarda bu tür tanımlamalarımla ilgili olarak bir tek yanıt alamadım. Evet, lafta itiraz çoktu ama, yazılı bir tek itiraz çıkmadı. Zira çıksaydı, hakettiği yanıtı, yazılı olarak alırdı.

Bu kitaptaki değişik yazılarda aynı tanımlara rastlayacaksınız ama, ben temel bazı kavramlar ya da bunların bir kısmını burada da bir kez ele almak istiyorum.

“Devrim” (ya da eski dilimizdeki ifadesiyle “inkılâp”) bir toplumdaki ekonomik ve siyasal yararlanma olanaklarının toplumun geniş kesimleri yararına hızla değişimidir.

Ekonomik yararlanma dediğimiz zaman kastettiğimiz husus, “daha dengeli bir gelir bölüşümü” ve “ekonomik fırsat eşitliğidir”. Siyasal yararlanma dediğimiz zaman kastedilen ise “siyasal katılım”, yani insanların kendilerini ilgilendiren ya da ilgilendirebilecek olan hususlardaki kararların alınmasına katılmalarıdır.

Yukarıdaki tanımımızdaki unsurlardan biri “hızlı değişim”dir. Gerçekten, eğer bu değişim yavaş yavaş olursa “evrim” (eski dilimizde “tekamül”) sözkonusu olur.

Eğer ekonomik ve siyasal yararlanma olanaklarındaki değişim geniş kesimlerin lehine değil de, dar bir kesimin lehine olursa, o zaman bir “karşı-devrim” (reaksiyoner devrim) sözkonusu olur.

Türkçe’de en çok “devrim” ve ihtilâl” kavramları karıştırılmak-

ta, çoğu kez bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa ki ihtilâl sözcüğü, devrim sözcüğünün değil, “ayaklanma” sözcüğünün karşılığıdır. Ve bir ihtilâlin (ayaklanmanın) başarıya ulaşması durumunda ortaya ne çıkacağı belli olmaz.

Bir ihtilâl (ayaklanma) girişimi, toplumun türlü kesimlerinden gelebilir. Örneğin bir sınıf, bir bölge halkı, bir etnik grup, bir kent halkı, ordu, ordunun bir bölümü ayaklanabilir, ihtilâl girişiminde bulunabilir. Eğer bu girişim başarıya ulaşmazsa buna girişenlerin sonları çok kötü olur. Ama girişim başarıya ulaşırsa bunun sonunda bir “devrim” (inkılâp) de olabilir, bir “karşı-devrim” de olabilir. Ayaklanma öncesinde kimi tahminlerde bulunulabilir ama, kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Kimi zaman da, bir ayaklanma sonrasında, toplumun yaşamında hiçbir değişim olmaz. Sadece yönetici elit değişir. Bu durumda bir “hükümet darbesinden” söz etmek gerekir ya da eski deyimle “darbe-i hükümet”ten.

Türkiye’de yukarıda kısmen değindiğimiz ve kitabımız boyunca zaman zaman gündeme gelecek olan “sivil toplumcular”, tümü ordudan kaynaklandığı için, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül’ü aynı kefeye koymaktan pek hoşlanırlar. Oysa ki yukarıdaki tanımların ışığı altında, 27 Mayıs bir devrim, 12 Mart bir hükümet darbesi ve 12 Eylül de tartışmasız bir karşı-devrimdir. Kitapta bununla ilgili birkaç yazı bulacaksınız.

Gene sapla-samanı karıştıran kimi yazarlarımız, her devrimin bir ihtilâl sonrasında gerçekleştiğini ileri sürerler ve “devrim kansız olmaz” gibisinden hikmetler yumurtlarlar. Oysa ki her devrim mutlaka bir ihtilâl sonrası olmadığı gibi, her ihtilâl de mutlaka bir devrim ortaya çıkartmaz.

Ve Türkiye’imizde birileri hâlâ, “Atatürk devrimci miydi?”, gibisinden tartışmalarla uğraşırlar. 1920’li yıllarda Türkiye ile aynı gelişmişlik düzeyinde olan kimi güney ve doğu komşularımızın haline hiç bakmadan, “Atatürk devrimleri üstyapı devrimleridir, toplumu etkilememiştir ve topluma rağmen yapılmıştır” gibisinden ifadelerle Mustafa Kemal’e dil uzatmaya çalışırlar...

Ünlü doğabilimci Darwin, karada, havada ve sudaki canlı türlerini inceledikten sonra, varlığını devam ettirebilen canlı türlerinin iki ortak özelliğini belirlemiştir:

- Güçlü olan canlı türleri
- Değişen koşullara ayak uydurabilen canlı türleri

yaşıyorlar. Diğer türler, günümüz kelaynak kuşları gibi, ortadan siliniyorlar.

Darwin'in bu görüşleri geçtiğimiz yüzyılın sonlarında kimi yazarlar tarafından toplumsal yaşama uyarlanmış; doğal olarak ırkçı bir düşünceye temel oluşturacak biçimde. "Güçlü ırklar ve değişime ayak uydurabilen ırklar yaşar, diğerleri yok olur" gibisinden bir sonuca ulaşılmıştır. Ve bu ilginç görüş, son yıllarda başta Friedmann olmak üzere, bir dizi iktisatçı tarafından iktisadi yaşama uyarlanmak isteniyor: "Güçlü olan ve değişime ayak uydurabilenler yaşar." Peki ya diğerleri ne olacak? Kelaynaklar gibi nesilleri mi tükenecek? Yoksa yaşamak için kendilerine yeni bir gezegen bulup oraya mı göçecekler?

Bu tür mantıksızlıkları savunmak, bir anlamda sivil toplumculuk oldu. Devlete karşı çıktıkça, bireyin yüceltileceğini sanan kimi kalemler, devlete derken, devletin ideolojisine karşı çıkmaya başladılar. Ve bu ideolojiye karşı çıkarken, Nasreddin Hoca misali, kendi bindikleri dalı kesmeye başladılar. Gene aynı mantık içinde cemaati, en ufak sivil toplum örgütlenmesi gibi gören kimi solcu eskileri, şeriatçılık sınırlarını kolayca aşverdiler.

Çok saygı ve sevgi duyduğum Şükran Kurdakul, bundan yıllarca önce *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi* için *Kemalizm* maddesini yazmamı istemişti. Doğrusu o maddeyi çok büyük zahmetle ve çok özenerek yazmıştım. Ama ansiklopedinin bütünlüğü içinde kaynayıp gitmişti. Daha sonra 1980 Ekim'inde yayınlanan bir derleme kitabıma bu makaleyi temel almış ve *Kemalizmin Özü* demiştim. Ancak 1980'in tozu dumanı içinde bu kitabım da istediğim ilgiyi uyandıramadı. Her ne kadar kitap birkaç baskı yaptıysa da, okuyucuların çoğu o günlerde Atatürk ödevi yapan lise öğrencileriyle sınırlı kaldı. Bu makaleyi bu kitabıma da alıyorum. Çok anahatlarıyla da olsa, günümüze kadar

uzanan “ilerici-gerici”, “sol-sağ” çizgisinin net bir biçimde ortaya konulmasında sayısız yararlar görüyorum.

Bir ara herkesin keskin Atatürkçü olduğunu ibretle gözlemiştik. Ancak bu dönemde kimileri ve özellikle Türkiye’nin geleneksel olarak tutucu sayılan kesimlerinin bir bölümü; kendileri Mustafa Kemal’e uyamayınca, Mustafa Kemal’i kendilerine uydurmaya çabaladılar. Ve 12 Eylül’ün sözde ve sahte Atatürkçü yönetimleri sırasında bu olanağı yakaladılar. Atatürk’ün yaptığı her şey çarpıtılmaya çabalandı. Özel hukuk alanına giren hususlara bile el atıldı, mirasını geçersiz kıldılar. Ve bunlar hep kendi belirledikleri bir Atatürkçülük adına yapıldı. Ve gene çok ilginç bir biçimde, geleneksel olarak ilerici nitelikte olmaları beklenen kesimlerden bazıları da “12 Eylül’e karşı çıkıyoruz” diyerekten, Atatürk’e karşı çıkmayı marifet sandılar. Demokrasi ve sivil toplum adına Atatürk’ü mahkûm ettiler. 1920’lerin, 1930’ların Türkiye’sini 1990’ların ölçüleriyle değerlendirdiler. Kitapta bu konuda da birkaç makale bulacaksınız.

Türkiye’de ne yazık ki, çok az okunuyor. Örneğin gerçekten yürekten Atatürkçülerden çok azı *Söylev*’i okumuştur. Elbette Atatürk’e karşı olanlar arasında da çok azdır *Söylev*’i okuyan. Ve Atatürk’ün *Söylev*’de açıkça kendini Anadolu’ya Vahdettin’in gönderdiğini yazmasına karşılık; kimileri bunu yeni bulmuşçasına “Mustafa Kemal’i Anadolu’ya Vahdettin göndermiş...” diyerek kendilerince Mustafa Kemal’i küçük düşürmeye çalışırlarken; buna karşı çıkan kimileri de bunun yalan olduğunu ispata çabalarlar. Oysa ki yukarıda değindiğimiz üzere Mustafa Kemal Anadolu’ya geçmeden önce Vahdettin’i son kez ziyaret eder. Vahdettin kendisine bir saat armağan eder ve yanındaki sehpa duran kalın bir tarih kitabına vurarak, “Paşa şimdiye dek yaptıkların bu kitaba yazıldı. Ama şimdi seni daha büyük görevler bekliyor” der. Bunları *Söylev*’de ifade eden ve kaleme alan Mustafa Kemal’in kendisidir. Ama acaba Vahdettin’in kurtarmak istediği şeyle, Mustafa Kemal’in kurtarmak istediği şey aynı mıdır? Acaba Vahdettin, Mustafa Kemal’in kafasındakileri bilseydi, onu böylesine geniş yetkilerle Anadolu’ya gönderir miydi? Hiç sanmıyorum. Kitapta bu konuda da birkaç makale okuyacaksınız.

Türkiye’de gerçekten kitap okunmuyor. En ünlü şairlerimizin doyumsuz kitapları bin-bin beş yüz satıyor. En çok okunan romancılarımızın kitaplarının satışları üç-beş bini geçmiyor. Bir yandan televizyonun etkileri, bir yandan yıllardan beri kitap ve kitap okuyanlara karşı girişilen olumsuz propaganda ve kitabın neredeyse bir suç aleti gibi gösterilmesi, toplumumuzdaki okuma alışkanlığını, kitap okuma zevkini, kitap alma-kitaplık sahibi olmanın hazzını neredeyse ortadan kaldırdı. Otuz beş yıllık bir öğretmen olarak bu acı durumu öğrencilerimde açıklıkla gözlemekteyim. Ve işin kötüsü, her gün biraz daha az okunmakta, her yeni yıl eski yılı aratmakta.

“Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” dersimde *Türk Devrim Tarihi* başlıklı kitabımın yanısıra, Atatürk’ün *Söylev*’ini de okutmaya çalıştım yıllarca. Hemen hiç kimseye okutamadım. Başaramadım. *Türk Devrim Tarihi*’nin bir baskısına *Söylev*’den bazı bölümleri ve çok sevdiğim bazı metinleri “okuma parçası” olarak aldım. Gene kimseye okutamadım. Bir sınavda *Söylev*’den bir şeyler sorduğumda, son sınıfların yaklaşık sekiz yüz öğrencisi arasından, seçimlik olan bu soruyu yanıtlayan bir tek kişi çıkmadı. Geçtiğimiz yıllarda *Demokrasi Teorisi* başlıklı bir kitabımı yardımcı kitap olarak kullandım. Birinci sınıflarda kısmen okunmasını sağlayabildim. Şimdi bu çok kolay okunan kitabımı ya da derlememi yardımcı kitap olarak okutmayı düşünüyorum. Bakalım başarabilecek miyim?

Biz devrimi gerçekten çok sevmiş, çok inanmış ve bu yüzden çektiğimiz sıkıntılarla bile mutlu olmayı bilmiştik. Biz devrimi hâlâ çok seviyoruz. Kendinden öncekilerin devrimci mirasını alan ve bunu kendinden sonraki kuşaklara devreden Mustafa Kemal’i de çok seviyoruz. Ama bir tabu gibi görmüyoruz, insanca zaafı olduğunu da biliyoruz, zayıf tarafları olduğunu da biliyoruz, hatalarını da görüyoruz. Ama bunları diğer yönleriyle karşılaştırdığımız zaman, 1920’lerin Türkiye’sinde ortaya çıkması beklenemeyecek kadar zarif, ileri görüşlü, örgütçü ve güçlü bir liderle karşılaşıyoruz.

Dünya üzerinde kurduğu devleti kavramsal bir biçimde gençliğe emanet eden başka bir lider yoktur. Mustafa Kemal’i bunun için de

seviyoruz. Gençliğe güvenmeyenlere, gençliği saf dışı bırakmak için bin bir düzen kuranlara bakıyor ve “gençlikten gelen heyecana” inanan ve güvenen Mustafa Kemal’in büyüklüğünü anlıyoruz.

Karşısındaki düşmanı Ege (Akdeniz) sahillerinden denize dökcek kadar “vurmasını” bilen, kendi doğduğu kenti (Selânik) gözden çıkartacak kadar “durmasını” bilen Mustafa Kemal’i, günümüzün kimi sahte kahramanlarıyla karşılaştırdığımız zaman, aradaki farkı çok da ya iyi görüyoruz.

Bu kitaptaki yazıların tümü büyük emek ürünüdür. Kaçınılmaz olarak ortaya çıkan kimi yinelemelerin (tekrarların) okuyucuyu sıkmayacağını ve sapla-samanın toz duman içinde karıştığı bu dönemde okuyucularımın kafalarındaki kimi sorulara yanıt bulmada yardımcı olacağını umut ediyorum. Zaten bunun ötesinde bir iddiam da bulunmamaktadır.